

۲۴۳۶۹۸۸

به نام خداوند جان و خرد

تاریخ فلسفه سیاسی غرب در یک نگاه

(از قرن نوزدهم تا بیستم)

جلد دوم

www.ketab.ir

انتشارات اشجع

سرشناسه	:	جواهری، محمدرضا، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	:	تاریخ فلسفه سیاسی غرب در یک نگاه/محمدرضا جواهری.
مشخصات نشر	:	تهران: اشجع، ۱۴۰۰ -
مشخصات ظاهری	:	ج: ۱۹×۱۳ س.م.
شابک	:	دوره ۷-۱۷-۶۴۶۱-۶۲۲-۹۷۸ : ۷۰۰۰۰۰ ریال: ج. ۱. ۱۶-۰۰-۶۴۶۱-۶۲۲-۹۷۸ :
وضعیت فهرست نویسی	:	ج. ۲: ۸-۳۶-۶۴۶۱-۶۲۲-۹۷۸
یادداشت	:	فایا
یادداشت	:	ج. ۲ (چاپ اول: ۱۴۰۲) (فیپا).
مندرجات	:	کتابنامه.
موضوع	:	ج. ۱. از عهد باستان تا قرن هجدهم. ج. ۲. از قرن نوزدهم تا بیستم
	:	علوم سیاسی -- اروپا -- فلسفه
	:	Political science -- Europe -- Philosophy
	:	علوم سیاسی -- اروپا -- تاریخ
	:	Political science -- Europe -- History
رده بندی کنگره	:	۸۴JA
رده بندی دیویی	:	۹۴/۳۲۰
شماره کتابشناسی ملی	:	۷۵۴۲۳۶۹

انتشارات اشجع

تاریخ فلسفه سیاسی غرب در یک نگاه

(از قرن نوزدهم تا بیستم)

محمدرضا جواهری حقیقی

انتشارات اشجع

چاپ اول: ۱۴۰۳

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۵۰,۰۰۰ تومان

شابک: ۸-۳۶-۶۴۶۱-۶۲۲-۹۷۸

شابک دوره: ۷-۱۷-۶۴۶۱-۶۲۲-۹۷۸

تهران، مجیدیه شمالی، خیابان برادران محمودی شرقی، کوچه امید، پلاک ۱ تلفن: ۲۲۵۲۰۷۰۲

www.ashja.com

«فهرست مطالب»

۷	 مقدمه
۱۳	 فلاسفه سیاسی قرن نوزدهم
۱۵	 ژوزف دو مایستر
۱۹	 کلود هانری سن سیمون
۲۹	 گئورگ ویلهلم فریدریش هگل
۴۵	 آگوست کنت
۵۵	 الکسی دو توکویل
۶۳	 جان استوارت میل
۷۳	 پیر ژوزف پرودن
۸۱	 کارل مارکس
۹۱	 توماس هیل گرین
۹۷	 جان دیوئی
۱۰۵	 ماکس وبر
۱۲۱	 رزا لوگزامبورگ
۱۳۱	 برتراند راسل
۱۴۳	 ژوزف شومپتر
۱۵۳	 فریدریش نیچه
۱۶۷	 آنتونیو گرامشی

۱۷۷.....	گاستون بوتول
۱۸۵.....	هربرت مارکوزه
۱۹۳.....	فلاسفه سیاسی قرن بیستم
۱۹۵.....	فریدریش فون هایک
۲۰۵.....	مایکل اوکشات
۲۱۵.....	کارل ریموند پوپر
۲۲۹.....	هرولد دو وایت لاسول
۲۳۵.....	ژان پل سارتر
۲۴۷.....	هانا آرنست
۲۶۳.....	سیمون دوبووار
۲۷۱.....	آیزایا برلین
۲۸۱.....	رابرت دال
۲۸۷.....	جان راولز
۳۰۳.....	میشل فوکو
۳۲۱.....	نوآم چامسکی
۳۳۹.....	رابرت نوزیک
۳۴۹.....	فرانسیس فوکویاما
۳۶۵.....	فهرست منابع

مقدمه

سفری که «عقل» آغاز کرده بود، در کتاب حاضر به قرون اخیر (نوزده و بیست) رسیده است. روال و مشی نوشتار حاضر نیز همچون جلد اول، بر اختصار و موجزگویی بدون از قلم انداختن اهم نظریات و اندیشه‌های فلاسفه، با محوریت فلسفه سیاسی آن‌هاست. همچنان امید دارم که تلاش حقیر گامی در جهت آشنایی محققان و مخاطبان جستجوگر اندیشه سیاسی غرب در ساده‌ترین و موجزترین وجه آن باشد. به آن‌چنان موجز که از مهم‌ترین وجوه اندیشه یک فیلسوف غفلت گردد.

ماجرای اندیشه‌ورزی در حوزه فلسفه سیاسی از تعمق در ارتباط انسان با خدایان (تحت عنوان دین)، و انسان با انسان (تحت عنوان اخلاق و سیاست) آغاز شد و مفاهیم ذات و طبیعت بشر، زندگی سعادتمندانه، نسبت نیک و شر، عدالت، حق، برابری، آزادی و... را در بر گرفت. مفاهیمی که کوچک‌ترین شکی در اهمیت آن‌ها وجود ندارد. در بررسی این مفاهیم گاه مرزهای فلسفه و فلسفه سیاسی در هم می‌شکند. طوفان‌هایی در سرزمین فلسفه در می‌گیرد که مفاهیم سیاسی را دستخوش جرح و تعدیل و تحول و تکامل می‌سازد. در این هنگام جریانات ویژه ظهور کرده، باورهای غربی طرح می‌شوند و پس از رشد و بالندگی، فراموش یا حداقل کنار گذاشته می‌شوند. مانند حق الهی پادشاهان و ارباب کلیسا و شوهران، نوع ارتباط کلیسا با حکومت‌ها، نقش دین در عرصه اجتماعی-سیاسی، اندیشه بردگی و تبعیض نژادی و مطلق‌گرایی، و بسیاری دیگر از آنچه که امروزه نه تنها

بدیهی و طبیعی نیست بلکه ضد طبیعت و عقل خوانده می‌شود.

قرن نوزدهم آستان حوادث بسیاری از جمله تأسیس ایالات متحده امریکا (۱۷۷۶) و انقلاب کبیر فرانسه (۱۷۸۹) بود. اما قرن بیستم آکنده از اتفاقاتی بود که از حیث تنوع، تعدد و گستره (شاید بیش از قرون گذشته)، مستقیم و غیرمستقیم اندیشه سیاسی را تحت تأثیر خود قرار داد. در این قرن ما شاهد تجزیه امپراطوری‌ها، ظهور حکومتی مکاتبی چون مارکسیسم، نازیسم و فاشیسم هستیم. این قرن دو جنگ عظیم جهانی و بسیاری جنگ‌های منطقه‌ای، رویارویی‌های اقتصادی، بحران‌های عمیق سیاسی-اجتماعی، انقلاب‌های کوچک و بزرگ، جنگ سرد، و حتی فروپاشی ابرقدرتی چون اتحاد جماهیر شوروی (۱۹۹۱) را به خود دیده است.

از این رو در مطالعه مجلد دوم از کتاب «تاریخ فلسفه سیاسی غرب در یک نگاه» به چند نکته باید توجه داشت: ۱) بررسی اندیشه‌های فلاسفه سیاسی که در اواخر قرن هیجدهم شکلی ابتدایی به خود گرفتند. هرچند بعدی جریانی قوی‌تر یافتند. مانند آنچه ماری وُلستون کرافت در باب تبعیض نسبت به زنان گفت. مسئله‌ای که به‌زودی قوت گرفت و اندیشمندانی چون میل، لوگزامبورگ، بوتول و دوبووار آن را به اوج رساندند و بالاخره منجر به مکتب قدرتمند فمینیسم یا حضور فعالانه زنان در عرصه‌های مختلف گردید. ۲) واکنش فلسفه سیاسی به جریانات و اتفاقات پیش گفته، در قالب نهضت‌های تجدیدنظرطلبی (مانند اندیشه مارکسیستی)، و اصلاح طلبی (مثلاً در مورد اندیشه لیبرالیستی) خواندنی و البته آموختنی است. ۳) توجه بیشتر و تمرکز اندیشه‌ورزان بر مفاهیم دموکراسی، عدالت، حقوق مدنی، نژاد و جنسیت، نقش و اندازه دولت‌ها، و حتی مشکلات زیست‌محیطی.

بر همین منوال هر بحران و تنش و اظهارنظر پخته و ناپخته، از آنجا که حلقه‌ای

مرتبط با حلقه‌های قبل و بعد خود بوده، بی‌اهمیت و منفی قضاوت نمی‌شود. ما در این راه پر پیچ‌وخم، بهتر و بدتر، یا مثبت و منفی نداریم. تمامی دست‌اندازها و فراز و نشیب‌ها در این جریان تاریخی، بخشی جدانشدنی از جاده تفکر بشری است که رو به سوی تکامل و تعالی (و چه بسا نزول و فرود) دارد.

ساختار کتاب حاضر با توجه به سه گروه از منابع شکل گرفته است: اول کتب تاریخ فلسفه، دوم تألیفات خودِ فلاسفه در عرصه‌های مختلف، و بالاخره کتبی که در نقد نظریات فلاسفه نگاشته شده است. مجموعه این‌ها فهم دقیقی از آراء و اندیشه‌های فلاسفه سیاسی به دست می‌دهد که یک‌جانبه نبوده، حاصل جمع مهم‌ترین نظرات، دیدگاه‌ها، واضعان و مصنفان و نقادان و مخالفان آن‌هاست.

همچون مجلد اول، بخش «تاریخ‌نامه» فیلسوف، مدخل ورود به زندگی و آثار اوست. سپس «اندیشه‌های» وی به گونه‌ای که سعی شده در عین استقلال با گزاره‌های بعدی تکمیل گردد، معرفی شده است. نهایتاً بخش کوتاهی تحت عنوان «بررسی کلی»، مهم‌ترین جنبه‌های فکری فیلسوف مورد بحث و انتقادات یا وجوه تمایز محوری او با اسلافش را در دسترس خواننده قرار می‌دهد. منابع بسیار طراز اول این کتاب، ویژگی دیگری است که با رعایت امانت، همه و همه در پاورقی‌ها ذکر شده تا خواننده را در صورت علاقه‌مندی به پیگیری بحث، به‌سوی منبع اصلی رهنمون گرداند.

در خصوص گزینش فلاسفه نیز چند نکته حائز اهمیت بوده است. (۱) از آنجا که تعداد فلاسفه تأثیرگذار و مهم به‌قدری است که نیازمند دایره‌المعارفی ویژه است، مجبور به انتخاب آن‌ها به دلایل گوناگون بوده‌ام. لذا برخی فلاسفه از یک یا چند طیف سیاسی - اجتماعی دست‌چین شده‌اند. به‌طور مثال راولز و دورکین، یا نوزیک

و فریدمن که تنها به معرفی یک یا چند نفر از هر طیف پرداخته‌ام. (۲) برخی از اندیشمندان جریان‌ساز بوده‌اند، بنابراین جایگاه ویژه‌ای به آن‌ها اختصاص داده‌ام، مانند ژان پل سارتر. (۳) برخی دیگر چه‌بسا بسیار مهم بوده‌اند اما مشخصاً در فلسفه یا روانشناسی و علوم دیگر، نه در فلسفه سیاسی. لذا از آن‌ها یاد نشده است. از طرف دیگر برخی از اندیشمندان در مطالعات بین‌رشته‌ای سهم بوده‌اند اما وجه سیاسی آن‌ها غالب است. مانند: فوکویاما در تاریخ یا چامسکی در زبانشناسی. این دسته از متفکران با توجه به غلبه وجه سیاسی و میزان تأثیرگذاری شگرفشان معرفی شده‌اند.

در کتاب حاضر (۲۰۰۴، دو جلدی) ۸۳ فیلسوف و اندیشمند سیاسی معرفی شده‌اند و در این راه از حدود ۱۰۰ منبع طراز اول که عمدتاً کتب و نوشته‌های خود فلاسفه مذکور می‌باشند، مدد گرفته‌ام تا تصویری دقیق از آراء ایشان ارائه شود. امید نگارنده همچنان بر این است که بیان اندیشه‌ها به‌گونه‌ای واضح، شفاف و موجز باشد که خواننده گرامی بتواند از طریق یافتن نقاط تشابه و افتراق آن‌ها، فهمی دقیق و درست از آراء و افکار اندیشمندان به دست آورد؛ به‌عنوان مثال آنچه در افکار توکویل و فوکو در مورد جهان دموکراتیک و لیبرالیستی می‌خوانیم، یا آنچه در اندیشه‌های سن‌سیمون و چامسکی در مورد قدرت گرفتن تجار و بانکداران و ... می‌بینیم.

بدون شک آنچه جذابیت مطالعه نظریات فلاسفه سیاسی در دهه‌های اخیر را دوچندان می‌کند، نزدیک بودن زمانی افکار و تحلیل‌های آن‌ها از دیده‌ها و شنیده‌های ماست؛ مثلاً وقتی برتراند راسل عَلم مخالفت با جنگ ویتنام برمی‌دارد یا فوکویاما که از فروریختن دیوار برلین، جنگ عراق و ایران، یا شخصیت ترامپ

می‌گوید، یا زمانی که فوکو از انقلاب ایران می‌نویسد، و چامسکی در مورد برج‌ها، جنبش تسخیر و حتی جنگ اوکراین مصاحبه می‌کند. آن‌ها فلسفه را همانند یک بازی فکری و ذهنی یا در تدریس صرف و شرکت در سمینارها دنبال نکرده، بلکه در مرکز وقایع جامعه و چه‌بسا در کف خیابان‌ها حضوری فعال داشته‌اند. در این راه زندانی (پرودن، راسل، گرامشی و چامسکی)، تبعید (مارکس و لوگزامبورگ)، و در مواردی کشته (لوگزامبورگ) شده‌اند تا راه درستی را نشان دهند یا تغییر و تحولی را رقم بزنند.

در پایان از تمامی کسانی که حقیر را در انجام این مهم یاری رساندند به‌ویژه دوست عزیزم جناب آقای علیرضا بهدادفر که زحماتی فراوان در تایپ این اثر متحمل شدند، تشکر می‌کنم. نوشتار حاضر تکمیل‌ه‌ای است بر «تاریخ فلسفه غرب در یک نگاه» که چندی پیش به بررسی و ذکر روش‌ها و اندیشه‌های فلاسفه سیاسی تا قرن هیجدهم (جلد اول) پرداخت. امید که تلاش نگارنده در این هر چند کوچک در معرفی فلسفه سیاسی غرب به دانش‌پژوهان و جستجوگران طریق معرفت‌افزا نماید.

«محمد رضا جواهری حقیقی»

«دهم مهرماه سال ۱۴۰۲»